DESTANLARIN MİNYATÜR TASARIMINDAN ÇİNİ YÜZEYLERE UYGULANMASI (BOĞAÇ HAN ÖRNEĞİ)

Elif BAYRAK KAYA*

Naile Rengin OYMAN**

ÖZ

Türk milletinin geçmiş yaşantısı, inanç sistemi, gelenek ve görenekleri hakkında bize ışık tutan en değerli yazmalardan biri Dede Korkut destanları olmuştur. Bu eşsiz destanın hikâyelerinden biri de "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" destanıdır. Boğaç Han Destanı hem Dede Korkut Dresden yazmasında hem de Vatikan yazmasında vardır. Boğaç Hanın kahramanlık ve ad alma hikâyesinin betimlendiği kompozisyon, bir bütün oluşturulacak biçimde tasarlanmış, tek olay örgüsü, aynı zaman kavramı ve olayın geçtiği tek mekân içerisinde ele alınmıştır. Hikâye kendi başlığı altında; hikâyenin özeti, minyatür kompozisyon aşamaları; hikâyedeki ana karakterler, diğer karakterler, hikâyeden seçilerek çizimi yapılan sahneler ve sahnelerde çizilen konunun anlatımı, kullanılan figürler, mekân ve iklim, giysiler, kullanılan objeler vb. ayrıntılı anlatımları ile ayrıntılı çizimlerine yer verilmiştir. Hikâye tasarımının çini yüzeye desenini aktarma, boyama ve sunum aşamaları da ayrıntılı fotoğraf çekimleriyle anlatılmış ve hikâyenin kompozisyon tasarımında kullanılan tekniklerin uygulandığı zemine göre dağılımları, tercih edilen renklerle ilgili bilgiler verilmiştir. Sonuç aşamasında, tasarımın bitmiş ve sırlanmış halleri fotoğraflar vasıtasıyla sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Destan, Boğaç Han, Minyatür,

Çini, Tasarım

*Öğr. Gör. Dr. S.D.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi
**Doç.Dr, S.D.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi

Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım ASD, "Dede Korkut Hikâyelerinden Minyatür Tasarılar Oluşturarak Çini Yüzeylere Uygulanması" adlı Sanatta Yeterlilik tezinden alınarak, eklemeler yapılarak hazırlanmıştır.

THE IMPLEMENTATION OF THE EMPIRE FROM MINIATURE DESIGN ON TILES (BOĞAÇ HAN EXAMPLE)

ABSTRACT

Dede Korkut epics are considered one of the most invaluable scripts in that they reflect the daily routines, belief system, customs and traditions of old Turkic communities. "Boğaç Khan, The Son of Dirse Khan" is one of the unique Dede Korkut stories in that sense. As the literature demonstrates, "Boğaç Khan, The Son of Dirse Khan" is known to have been written both in Dresden and Vatican manuscripts of Dede Korkut. Describing how brave Boğaz Khan was and how he took his name, the study was designed to make up a wholeness while it involved a single plot and setting throughout the story. The study involved the parts of abstract, the Stages of miniature composition, main characters, other characters, selected scenes illustrated and the description of the theme of those scenes, figures used, setting and mood, clothing and objects used along with their detailed descriptions and illustrations. The reflection of the plot in tiles, dying and presentation stages have also been described along with the visuals and the range of the techniques used in the composition formation of the story based on the backgrounds as well as the color choices have been demonstrated. The final part of the study involves the visuals of the glazed form of the design.

Key Words: Dede Korkut, Bogaç Khan, miniature, tile arts, design

Giriş

Sanatsever Türk milleti asırlardan beri kendi kültürünü, inancını, geleneklerini, örflerini, duygu ve düşüncelerini sadece papirüs ve derilere değil aynı zamanda halı, seramik, çini, minyatür, ahşap, taş vb. yüzeylere de işlemişlerdir. Orta Asya'da temeli atılan ve tarihin süzgecinden süzülüp yıllara meydan okuyarak günümüze ulaşan bu değerler gelişimlerine hiç ara vermemişlerdir.

Bu değerlerin başında gelen yazılı kaynaklardan birisi Dede Korkut Destanı'dır. Dede Korkut Destanı, Türk'ün kendi kimliğini, özde ne olduğunu ve ne olması gerektiğini çözümleme açısından milli değerleri ön plana çıkartarak toplumu bilgilendiren, Almanya'dan Amerika'ya, İngiltere'den İsviçre'ye, Türkiye'den Rusya'ya kadar geniş bir dairede yayılıp pek çok dünya dillerine çevrilmiş eşsiz ve çok değerli edebi bir eserdir.

Bu çalışmada, bir Dede Korkut Destanı olan Boğaç Han hikâyesi, Türk resim sanatı diye de bilinen minyatür sanatının kompozisyon biçimi ve teknikleri ile Türk çini sanatının boyama üslubu ve teknikleri kullanılarak, çini yüzey üzerinde bir araya getirilerek beğeniye sunulmuştur.

2. Türk Kültüründe Destan Geleneği ve Dede Korkut

"Türk destan geleneğinin müthiş örneklerinden biri olan ve yaklaşık 1500 yıl önce, Kur'an'ın tebliğinin henüz başladığı yıllarda, Türk soylu halklarından Dede Korkut ünvanlı bir kişinin anlattığı destanlar, günümüze kadar ilk şekline yakın bir biçimde ulaşamadı" (Tural,2000:XXI). "Hikâyelerin tespitine gelince bunun XV. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyelerin başında bulunan ve Osmanlılara işaret eden kayıt bunların Osmanlıların Anadolu'da kuvvetlenmeğe başladıkları bir zamanda yazıldığını göstermektedir" (Ergin, 1997: 55-56).

"1500 yıl önce meydana gelmiş ve anlatılmış bu metinlerin, 15. yüzyıl ortalarında, yaklaşık 900 yıl sonra, yazıya geçirilmiş olması, gerçekten şaşırtıcıdır. Yazıya geçirilmiş ve destan özelliklerini korumuş bulunan, 12 destanın bir kısmı, masal, bir kısmı ise hikâyedir" (Tural,2000:XXI). Dede Korkut destanı anlatan kişi olmakla beraber anlattığı hikâyenin içinde var olan, ihtiyaç duyulduğunda yardımlarını esirgemeyen, gerektiğinde olaylara müdahale eden, bir büyüktür. "Dede Korkut öylesine bir bilgindir ki hem devleti yönetenlere kılavuzluk eder hem de halkın sorunlarını çözümleme gibi bir yüce gücü taşır kişiliğinde" (Binyazar, 1996: 31). Dede Korkut destanları; Türk soyunun ataları ve onların yaşantıları

hakkında bizleri bilgilendirerek, mevcut sahip olduğumuz toplumsal değerlerin geçmişten günümüze uzanan birer belgesi niteliğindedir.

Destanda, özellikle kahramanların mücadeleleri, güzel ve hikmetli sözler, Türklerin tarihine ait rivayetler, han ve beyler hakkında övgüler, Türk töresine ait pek çok konular işlenerek, iyilere övgü, kötülere eleştirinin yanı sıra, İslâm öncesi ve sonrasında Türklerin yaşayışını, dilini, tarihini, edebiyatını ve kültürünü içeren bilgiler verilmektedir (Özkartal, 2009: 62).

Minyatür ve Çini

"Minyatür kelimesi, sanat tarihçilere göre, kırmızılamak anlamında kullanılan miniatin kelimesinden gelmektedir. Kırmızı kabuklu ve kabuğundan lakit adında bir tür boya ile yapılan resimlerdir" (Akbulut, 2006:1).

Minyatür kompozisyon yazılı metinler arasında konuyu açıklayıcı resim olarak veya bağımsız bir konu eşliğinde figürler, iç ve dış mekân kurgulamalarıyla betimlenmiş resimler olarak görülmektedir. Her iki durumda da minyatür kendine özgü perspektif anlayışı ve stilize bir anlatım ile karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde metinler arasından çıkarak serbest levhalara taşınan minyatür sanatı, bu yolculuğunda kompozisyon kuralları ve boyama teknikleri gibi kendine has üslubundan hiçbir şey kaybetmemiş sadece uygulandığı zemin ve kullanılan malzemeler değişmiştir. Çini Sanatı ise, bir cins beyaz topraktan yapılan ve fırında pişirilen, üzeri sırlı, boyalı seramik ürünlerine verilen isim. Çinicilik sözcüğü hem sırlı duvar kaplamaları hem de kap-kacak türünden ev eşyalarına verilen addır. Fars dilinde Çin'e ait demek olan çini sözcüğü; Osmanlı sarayının 15.yüzyıl Çin porselenlerine olan hayranlığından kaynaklanan bir anlatım olarak dilimize yerleşmiştir. Zaman içerisinde; kâse, tabak, vazo gibi eşyalara seramik, duvar kaplamalarına (levhalara) ise çini adı verilmeye başlanmıştır (Aker, 2010:2).

3. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinin Minyatür Kompozisyon Biçiminde Yorumlanması

Tasarımın boyutları 75 cm x100 cm bir pano olarak belirlenmiştir. Kompozisyon bu ölçüler içinde sınırlandırılmış, marj (kenar payı) da bu ölçüler içinde yer almıştır. İç çerçeve çizimine yer verilmeyen tasarımda, hikâyenin ruhuna uygun masalsı bir anlatım kazandırılmak istenmiş ve Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi bulutlar arasında anlatılması öngörülmüştür. Kompozisyona oldukça geniş bir marj bırakıldıktan sonra bulutlar çizilerek hikâyenin tasarlanacağı alanın boyutları tespit edilmiştir.

Hikâye konusunun başlangıç, gelişme ve sonuç kısmı özümsenip en önemli olay ve sahneler belirlenmiştir. Hikâyeden tek bir konu seçilerek kompozisyonun merkezine oturtulmuştur. Kompozisyonun merkezinde yer alan konu çerçevesine ise konuyu tamamlayıcı diğer figürler, obje, nesne ve doğa unsurları yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır. Hikâye merkezde tek konunun yer aldığı sekiz sahnede betimlenmiş, bu sahneler tasarımda dağınık bir şekilde tek gökyüzü ve tek mekân içerisinde ele alınmıştır.

Hikâyedeki ana karakterler: Dirse Han, Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Dede Korkut, Bayındır Han,

Diğer Karakterler; Oğuz beyleri, Oğuz gençleri, Oğuz kadınları ve çocuklar.

4. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Hikâyesinden Seçilerek Çizimi Yapılan Sahneler

Dirse Han'ın bir oğlu doğmuş fakat ismini koymazlar, çünkü o dönemde erkek çocuklarının isim alabilmeleri için, ismi hak edecek bir yiğitlik yapmaları gerekli imiş. Hikâyenin betimlenme aşamasındaki en mühim olay, hikâyenin odak noktasını teşkil eden Boğaç Han'ın boğa ile olan mücadele sahnesidir ki; bu eylem dış mekânda gerçekleştiğinden dış mekân çizimi uygun görülmüştür.

Sahne 1'de; Bayındır Han'ın bir boğası varmış, azgın yenilmez bir boğa. Bu boğa önüne çıkanı serip geçermiş, sert taşa boynuz vursa taş ezilirmiş. Yaz ve sonbahar mevsimlerinde bu boğayla yine Bayındır Han'a ait deveyle dövüştürürlermiş. Bayındır Han, kalabalık Oğuz beyleriyle bu gösteriyi seyreder eğlenirlermiş.

Şekil 1. : Boğaç Han Hikâyesi Sahne 1'in Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Hikâyenin betimlenme aşamasında; Sahne 1'de Boğaç Hanın yaptığı yiğitlik sayesinde almaya hak kazandığı ad ve erlik anlatılmak istenmiştir. Bu olay hikâyenin en can alıcı noktası olmakla beraber Türk kültüründeki gelenek ve görenekleri bize sergilemesi bakımından eşsiz bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenden Boğaç Hanın sergilediği yiğitlik karşısındaki ad (isim) ile onurlandırılması tek konu olarak ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Bir yaz günü boğayı saraydan çıkarıp meydanın ortasına koyuvermişler. Bayındır Han ve kalabalık Oğuz beyleri, bu gösteriyi seyrederek eğlenirlermiş. Hikâyede iklim açıkça bildirildiğinden mevsim olarak yaz tasviri uygun görülmüştür. Kam Gan oğlu Bayındır Han, oba içinde yerlere döşenmiş minderler üzerinde Oğuz beyleri ile sohbet edip yiyip içerken betimlenmiştir.

Bayındır Han, Bayındır Han'ın misafirleri olan Oğuz beylerinin kılık ve kıyafetler araştırmalar ışığında dönemine uygun bir şekilde çizilmeye çalışılmıştır. Bayındır Han, Bayındır Han'ın misafiri olan Oğuz beylerinin başlarında birinde tiftik börk diğer üçünde Kıymaç börk (Tiftikten yapılmış beyaz renkte ve sarık biçiminde börk), vücudun üst kısmında gömlek (gönglek), beylerin ikisinde gömlek üstüne giyilen kaftan, (çapan, şapan) diğer ikisinde ise çarpıt (bir çeşit hırka) ile tasvir edilmiştir. Beylerin bellerinde kuşak, deri ve kumaştan pantolonlarla, ayaklarda ise, çorap (uçuk) üstüne hayvan derisinden yapılmış "başmak" (pabuç) ve "çaruk" (çarık) bozkır kültürün dış giysileri olarak betimlenmiştir.

Sahne 1'de Kullanılan Objeler: Hikâyede sözü geçen yaz mevsimi, kapısı açık çadırlar ve çadırlar arasında görülen biri çınar iki ağaç ve büyük çınar ağacına dolanmış bulutları aşan heybetli sarmaşığın yanı sıra zemine çizilen çiçeklerle hem kompozisyon zenginleştirilmek istenirken hem de mevsime vurgu yapılmıştır. Beylerin üzerinde oturduğu minderler keçe ve dokuma olarak tasarlanmıştır.

Oğuz beylerinin arka kısmında görülen çadırlar göçebe hayatı süren Türklerin oba hayatını temsil etmektedir ki burada, obadan bir görüntü ile birkaç çadır çizimine yer verilmiştir. Bu çadır konar-göçer Türklerin kullandığı birkaç çadır tipinden biridir. Çadırlar, dönemine uygun bir biçimde tasarlanırken üzerlerinde malzeme olarak keçe ve dokumadan yapılmış halı kilimler kullanıldığı varsayılarak çizilmiştir. Bu çadırlarda yine döneminin kilim motiflerini içerecek şekilde betimlenmiştir.

Sahne 1'in Devamı: Oğuz beylerinin yanı başında toprak testiyle şerbet sunan bir genç kız tasarlanmıştır.

Şekil 2.: Boğaç Han Hikâyesi Sahne 1'in Devamı Olan Çizim (Bayrak Kaya, 2015).

Genç kızın kılık kıyafeti; Dönemin kadınlarının çokça giydiği başörtüsü olarak bürümcük ve yaşmak, alında altın alınlık, vücudun üst kısmında gömlek (gönglek), gömlek üstüne giyilen çarpıt (bir çeşit hırka) ve zamanının çok değerli kumaşlarından çiçek desenleriyle süslenmiş etekli şalvar, ayaklarda "çaruk" (çarık, izlik) ile diz çökmüş, bardağa şerbet doldurur vaziyette betimlenmiştir.

Sahne 1'in Devamında Kullanılan Objeler: Oğuz beylerinin arka kısmında görülen çadırların devamı, çadırın arkasında görülen bulut ve bulutların arkasından yükselen heybetli kayalarla gökyüzü tasviri tamamlanırken, genç kızın sol yanında bulut ve kayalardan yükselen çiçekli bir meyve ağacı betimlenmiştir. Meyve ağacı üzerine çizilen iki kuş tasviriyle de alan hareketlenmiştir.

Sahne 2: Bir yaz günü Bayındır Han'ın boğasını saraydan çıkarmışlar ve gelip meydanın ortasına koyuvermişlerdir. Bu esnada Dirse Han'ın oğlu ve obadan üç çocuk meydanda oyun oynuyorlarmış. Boğayı görünce oğlanlar bağırarak kaçışmışlar. Dirse Han'ın oğlu kaçmayıp, meydanın ortasında boğaya bakarak durmuştur. Boğa oğlanı görüp üzerine doğru koşarak saldırmış. Oğlan boğanın alnına yumruğuyla tüm gücü ile vurmuş. Boğayı geriye doğru gitmiş ve bir daha oğlana doğru koşarak gelmiştir. Oğlan onu yıkarak yenmiştir.

Şekil 3. : Boğaç Han Hikâyesi Sahne 2'nin Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Eskizin merkezinde, meydan ve meydanın ortasında boğa ile mücadele halinde Bogaçhan tasarlanmıştır. Boğaç Han'ın kılık kıyafeti ise, başı ve vücudunun üst kısmı açık (çıplak), alt kısmı ise kumaş pantolon, belinde kuşak ve ayaklarda hayvan derisinden yapılmış "başmak" (pabuç) ile betimlenmiştir.

Sahne 3: Eskizin alt köşesinde, meydanda boğayla mücadele eden Boğaç Han'ı izleyen oba halkı betimlenmiştir.

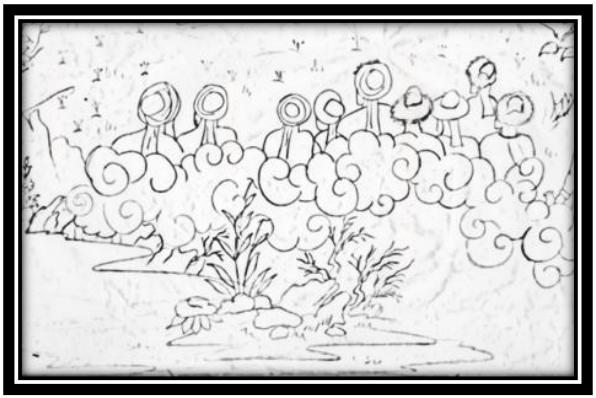

Şekil 4.: Boğaç Han Hikâyesi Sahne 3'ün Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Oba halkından dokuz erkek meydandaki mücadeleyi izler vaziyette sırtlarından çizilirken kılık kıyafetleri dönemine uygun bir biçimde tasarlanmış; başlarında Kıymaç börk (Tiftikten yapılmış beyaz renkte ve sarık biçiminde börk), beylerin vücudun üst kısmında gömlek üstüne giyilen kaftan, (çapan, şapan) ile tasvir edilmiştir.

Sahne 3'de Kullanılan Objeler: Dış mekânda gerçekleşen olay; Eskizin tüm kenarlarını saran bulut tasviri bu sahnede de alanı sınırlandırırken aynı zamanda bulutlardan taşan doğa unsurları da birbirlerini tamamlayıcı birer unsur olarak çizilmiş, mücadeleyi izleyen oba halkının arkasındaki bulut tasvirinden taşan küçük bir göl eklenmiş, göl kenarında yeşermiş çiçek ve birkaç fidan çizimiyle sahne tamamlanmıştır.

Sahne 4'de: Eskizin sağ alt köşesinde, meydanda boğayla mücadele eden Boğaç Han'ı izleyen oba halkından bir kadın figürü betimlenmiştir.

Şekil 5.: Boğaç Han Hikâyesi Sahne 4'ün Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Bu figür elinde ve sırtında toprak su testisiyle betimlenirken, o dönemin günlük hayatının getirdiği zorluklar ve kadınların vazifelerine dikkat çekilmek istenmiştir. Genç kadının kılık kıyafeti; döneme uygun, başında başörtüsü olarak bürümcük ve yaşmak, vücudun üst kısmında gömlek (gönglek), gömlek üstüne giyilen çarpıt (bir çeşit hırka) ve çiçek desenleriyle süslenmiş eteklikle, pınardan su taşırken betimlenmiştir.

Sahne 4'de Kullanılan Objeler: Dış mekânda gerçekleşen olay; Türklerin göçebe hayatın gereği yandan görünen konar-göçer Türklerin kullandığı bir çadır obayı temsil ederken, çadırın arkasından görülen bulut ve bulutların arkasından yükselen kayalıklar, çınar ve meyve ağaçları gökyüzü tasviri tamamlarken, genç kızın etrafındaki zemin çiçeklerle bezenmiştir. Meyve ve çınar ağaçları üzerine çizilen iki kuş tasviriyle de alan hareketlenmiştir. Eskizin tüm kenarlarını saran bulut tasviri ile çalışmaya hem mistik masalsı bir hava kazandırılmak istenmiş hem de kompozisyon zenginleştirilmiştir.

Sahne 5'de: Eskizin sağ üst köşesinde, meydandaki Boğa ile Boğaç Han'ın sağ yanında mücadeleyi izleyen biri Dedem Korkut diğeri yiğit bir delikanlı tasvirine yer verilmiştir.

Şekil 6: Boğaç Han Hikâyesi Sahne 5'in Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Dedem Korkut figürü, dizüstü oturur vaziyette, elinde kopuzu ile söz söylerken tasarlanmıştır. Diğer delikanlı onun hemen arkasında ayakta mücadeleyi izler bir vaziyette çizilmiştir. Dedem Korkut ve delikanlının kıyafeti; dönemine uygun bir şekilde çizilmiştir. Başlarında tiftik börk, üzerlerinde gömlek (gönglek), gömlek üstüne giyilen kaftan, (çapan, şapan) belinde ise ince sarılmış bir kuşak (kurşak) ve kumaştan pantolon ayaklarda ise, çorap (uçuk), üstüne "çaruk" (çarık, izlik) ile tasarlanmıştır.

Sahne 5'de Kullanılan Objeler: Dış mekânda gerçekleşen olay; Obayı temsil eden birkaç çadır, bu çadırlar etrafı yine bulut, kaya, ağaç ve çiçek tasvirleriyle donatılırken ağaçlar üzerine konmuş kuş çizimi ile sahne tamamlanmıştır.

Sahne 6'da: Eskizin sol alt köşesinde, meydanda boğayla mücadele eden Boğaç Han'ı izleyen oba halkından biri çoban diğeri odun taşıyan iki delikanlı betimlenmiştir.

Şekil 7. : Boğaç Han Hikâyesi Sahne 6'nın Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

Öndeki delikanlının kolunda iki eliyle kucakladığı keçeden yapılmış katlı bir kepenek (çobanların giydiği bir çeşit hırka) ve önünde otlattığı kuzulardan birkaçı ile ayakta durur vaziyette tasvir edilmiştir. Çobanın kılık kıyafeti; başında tiftik börk, vücudun üst kısmında gömlek üstüne giyilen yarım kollu bir hırka çarpıt (bir çeşit hırka), belinde sarılı geniş bir kuşak ve kumaş pantolonla tasvir edilmiştir. Çobanın

ve kuzuların dizlerine kadar uzanan otlar konar-göçer Türklerin verimli araziler üzerinde konakladığının simgesi olarak tasvir edilmiştir.

Bulutlar arasında sırtında şelek (odun yükü) taşıyan delikanlı tasviriyle, o dönemin günlük hayatından bir kesiti sergilemektedir. Odun taşıyan delikanlının kılık kıyafeti; başında Kıymaç börk (tiftikten yapılmış beyaz renkte ve sarık biçiminde börk), vücudun üst kısmında gömlek üstüne giyilen uzun kollu bir hırka çarpıt (bir çeşit hırka) ile tasvir edilmiştir.

Sahne 6'da Kullanılan Objeler: Delikanlıların birinin elinde keçe bir kepenek, diğerinde ise, sırtında şeleğin sarılı olduğu dokuma ip ile tasvir edilmiştir. Çobanın önündeki, iki kara gözlü kuzu ile hem masumiyete hem de Türklerin yetiştirdiği koyun türlerinden biri olan Dağlıç cinsi koyuna atıf yapılmıştır. Delikanlıların etrafı yine bulut, kaya, ağaç, göl ve çiçek tasvirleriyle çizim tamamlamıştır.

Sahne 7'de: Oğlanın, boğayı yıkarak yenmesi üzerine, Dedem Korkut'un gelip, Dirse Han'a "Bayındır Han'ın meydanında bu oğlan bir boğa ile dövüşmüş ve boğayı öldürmüştür der.

Şekil 8.: Boğaç Han Hikâyesi Sahne 7'nin Çizimi (Bayrak Kaya, 2015).

‘‘Oguz begleri gelüp oğlan (un) üstüne yıgnak oldular, tahsin dediler. Dedem Korkud gelsün, bu oğlana ad koysun, bilesince alup babasına varsun, babasından oğlana beglik istesün, taht alıversün, dediler. Ol zamanda bir oğlan baş kesüp kan dökmese ad komazlarıdı, eyle olsa çağırdılar Dedem Korkud gelür oldu, oğlanı alup babasına vardı. (Şaik. 2006: 28)’’

Dede Korkut bu dizelerde, Dirse Hana söz söylemiş, Oğlana isim vermiştir.

Hey Dirse Han Bu oğlana Beylik ver, taht ver erdemlidir.

Boynu uzun bedevi at ver, binit olsun, hünerlidir.

Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana, şişlik olsun, hünerlidir.

Deve ağılından, kızıl deve ver bu oğlana, yüklet olsun, hünerlidir.

Altın başlı büyük ev ver bu oğlana, gölge olsun erdemlidir.

Omuzu kuşlu cübbe giysi ver bu oğlana, giyer olsun hünerlidir.

‘‘Bayındır Han’ın ak meydanında bu oğlan savaşmıştır, bir boğa öldürmüştür. “Senin oğlunun adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin” demiştir (Genç, Kılıç, Aksoyak, 2014: 567-568). ’’

Boğaç Han hikâyesinin kompozisyon çalışmasında Dede Korkut figürü, eskizin sağ üst köşesine bulutların arasında bağdaş kurmuş oturur vaziyette betimlenmiştir. Dede Korkut’un kıyafeti; dönemine uygun bir şekilde çizilmiş, başında tiftikten yapılmış beyaz renkli tiftik börk, üzerinde etekli gömlek (gönglek), kumaştan pantolon, belinde ise genişçe sarılmış bir kuşak (kurşak) ve kıyafetin üzerinde etekleri dizlere kadar uzanan kaftan (yalma/yelme, çekrek) ile tasarlanmıştır.

Dede Korkut, bu sahnede kopuz çalarken değil de Kopuzu önünde söz söylerken tasarlanmıştır. Eskizdeki diğer figürlerden oldukça büyük çizilerek Dedem Korkut’un kompozisyondaki önemi ve değeri vurgulanmak istenmiştir. Minyatür kompozisyon özelliklerinden biri olan önemli ve büyük kişilerin kompozisyon içinde ister önde olsun ister geride daha büyük ve heybetli çizilmeleri kuralından faydalanılmıştır.

Şekil 9. : Boğaç Han Hikâyesinin, Desen Kâğıdının Karo Yüzeye Yerleştirilmesi (Kaya, B.2015).

5. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinin Minyatür Kompozisyon Tasarımının Çini Yüzeye Tahrirleme Aşaması

Geleneksel Çini sanatında tahrir iki renkle çekilmiştir, renkli çalışmalarda; siyah tahrir çekilerek kompozisyon ögeleri istenilen tüm renklere boyanırken, Mavi beyaz çalışmalarda; kobalt mavisi tahrir çekilerek boyama işleminde sadece mavi ve turkuaz renkler kullanıldığı görülür. Minyatür kompozisyon renkli çalışılacağından tahrir rengi olarak siyah renk kullanılmıştır.

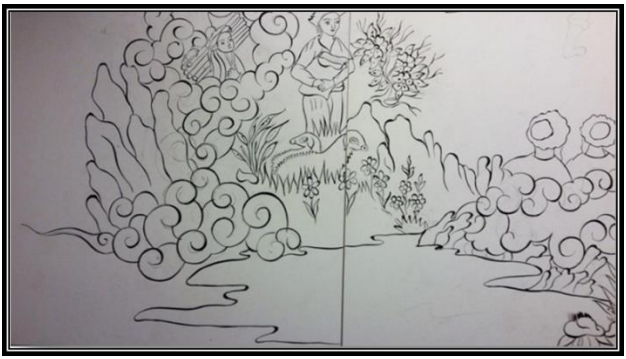

Şekil 10.: Boğaç Han Hikâyesi Deseninin, Tahrirleme İşleminden Bir Detay Görüntü (Bayrak Kaya, B.2015).

Şekil 11.: Boğaç Han Hikâyesi Deseninin Basıldığı Karoların Bir Araya Getirilerek Birleşim Noktalarının Birbirine Bağlanmasından Bir Görüntü (Kaya, B.2015).

6. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinin Minyatür Kompozisyon Tasarımının Çini Yüzeye Deseni Boyama ve Sunum Aşaması

Şekil 12.: Boğaç Han hikâyesi Deseninin Karo Yüzeye Tahrirleme İşleminden Sonra Çini Yüzeyi Boyama Aşamasından Bir Detay (Kaya, B.2015).

Tahrirleme işlemi biten kompozisyonun boyama aşamasına geçilmiştir. Boyama aşamasında geleneksel çini boyamasından farklı bir yol izlenmiştir. Bu farklılıklardan en mühimi boyanacak alanın öncesinde altına zemin rengi uygulanması olmuştur. Zemin renklerinde genellikle açık renkler tercih edilmiştir. Piyasada üretilen çini boya renkleri Minyatür sanatında kullanılan pigment boyalar kadar çeşitli olmadığından dolayı çalışmanın boyama aşamasını bir kısır döngüye sokmuştur. Bu dezavantajı renk bilgisi ve çini toprak boyaların hatta çini ham çamurunun birbiriyle karıştırılmasına olanak sağlayan yapıları sayesinde kolaylıkla aşılmıştır.

Şekil 13. : Boğaç Han Hikâyesi Deseninin Karo Yüzeyde Açık Renklerle Zemin Boyamasından Bir Kesit (Kaya, B.2015).

Şekil 14. : Boğaç Han Hikâyesi Deseninin Karo Yüzeyde Zemin ve Figür Boyama İşlemi Bittikten Sonra Ayrıntılı Boyama İşlemine Geçiş Halinden Bir Detay (Kaya, B.2015).

Çalışmanın genel boyama işleminden sonra, boyanan unsurların ayrıntıları daha ince fırçalar aracılığıyla tamamlanmıştır. Bu işlem oldukça dikkat, zaman, sabır ve fırça kabiliyeti gerektirmekle beraber, çalışmaya derinlik ve zarafet katmaktadır.

Şekil 15. : Boğaç Han Hikâyesi Deseninin Karo Yüzeye Boyama İşlemi Sırasında Bir Görüntü (Kaya, B.2015).

Çalışmanın Boyama İşleminde Kullanılan Teknikler; Minyatür Sanatında yüzyıllardır sevilerek kullanılan, eserlere derinlik ve zenginlik katan tekinler kullanılmıştır. Bu çalışmada; Düz Boyama, Tarama, Akıtma, Münhani ve Noktalama Teknikleri kullanılmıştır.

Kullanılan Tekniklerin Dağılımı:

Zemin çizimlerinde; Düz boyama tekniği uygulanmıştır.

Figür ve kıyafet tasvirlerinde; Düz boyama, Akıtma teknikleri uygulanmıştır.

Yol ve çimen tasvirlerinde; Düz boyama ve Tarama teknikleri uygulanmıştır.

Saç, sakal ve başlık tasvirlerinde; Tarama tekniği uygulanmıştır.

At ve kuş tasvirlerinde; Düz boyama, Akıtma ve Tarama teknikleri uygulanmıştır.

Çadır tasvirlerinde; Düz boyama, Akıtma teknikleri uygulanmıştır.

Taş, ağaç, yaprak, çiçek ve ot tasvirlerinde; Düz boyama, Akıtma ve Münhani teknikleri uygulanmıştır.

Göl ve akarsu tasvirlerinde; Düz boyama, Akıtma ve Noktalama teknikleri uygulanmıştır.

Kayalık tasvirlerinde; Derinlik ve boyut kazandırması açısından, tekrenkli münhani boyaması uygulanmıştır.

Şekil 16. : Boğaç Han Hikâyesi Deseninin Karo Yüzeyde Boyama İşlemi Bitmeye Yakın Halinden Bir Görüntü (Kaya, B.2015).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinin Deseninin, Çini Boyama Aşamasında Tercih Edilen Renkler;

Figür boyamalarında; Ten rengi, Beyaz, Mavi ve tonları, Bordo ve tonları, Petrol yeşili, Kırmızı, Eflatun, Sarı, Gri, Turkuaz, Kahve tonları, Yeşil ve tonları ile renklendirilmiştir.

Objelerin yerleştirildiği zemin boyamalarında; Koyu sarı üzerine serpilen yeşil ve açık kahve tonları ile renklendirilmiştir.

Gökyüzü boyamasında; Mavi ve Mavi tonları ile renklendirilmiştir.

Göl boyamasında; Mavi tonu ile renklendirilmiştir.

Kayalık ve taş boyamalarında; Ağırlıklı olarak Kahve ve Kahve tonları, yan ısıra Lila ve Bordo tonları ile renklendirilmiştir.

Çadır boyamalarında; Gri ve Gri tonları ile renklendirilmiştir.

Bulut boyamalarında; Sadece Turkuaz tonu ile renklendirilmiştir.

Diğer doğa unsurları ve figür boyamalarında dikkat edilen hususlar; sıcak ve soğuk renklerin kullanımıyla göz yormayacak Şekil de boyanmıştır. Burada dikkat edilen hususlardan biri aynı renklerin ya da yakın renklerin yan yana kullanılmamasının yan ısıra açık ve koyu renklerinde yan yana veyahut yakın kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Renkler bu kurallara uyularak dengeli bir biçimde çalışma içerisinde dağıtılmıştır.

Şekil 17.: Boğaç Han Hikâyesi Deseninin, Karo Yüzeyine Sır Altı Tekniği Uygulanıp, Şeffaf Sırla Sırlanarak, Fırınlanmış Halinden Bir Görüntü (Kaya, B.2015).

Şekil 18. : Boğaç Han Hikâyesi Deseninin, Karo Yüzeyine Sır Altı Tekniği Uygulanıp, Şeffaf Sırla Sırlanarak Fırınlanmış Halinden Bir Detay (Kaya, B.2015).

6. Sonuç

Dede Korkut hikâyeleri pek çok bilim dalı tarafından araştırılıp, incelenerek anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Fakat Güzel sanatlar alanında Dede Korkut hikâyeleri yeterince araştırılıp görsel açıdan işlenmemiştir. Bu alandaki görsel açık Dede Korkut hikâyelerinden Boğaç Han destanı literatürden araştırılarak anlamlandırılmış, hikâyedeki olay örgüleri arasından Boğaç Hanın kahramanlık ve ad alma hikâyesi üzerinde durulmuştur. Karakterler, kıyafetler, gündelik yaşam tarzları incelenerek hayal gücünün de yardımı ve günümüzdeki karşılıklarına da dem vurarak kurgulanmış, minyatür tasarımlar şeklinde yorumlanarak çini yüzeye aktarılmıştır.

Çalışmada, Dede Korkut hikâyelerinden Boğaç Han destanı, geleneksel sanatlarımızda önemli bir yere sahip olan minyatür ve çini sanatlarının bir araya getirilmesi ile harmanlanmıştır. Bu çalışmada çini ve minyatür sanatlarının teknik ve uygulama özellikleri irdelenerek tasarlanan minyatür kompozisyon, çini yüzey üzerine aktarımı sağlanarak hem çini sanatına hem de minyatür sanatına farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Boğaç Han Hikâyesi görsel

açıdan ele alınarak atalarımızın gündelik yaşamı, çadırları, binekleri, günlük giysileri vb. noktalar hakkında bilgilendirme yapmaktadır.

Hikâyede anlatılan konu eşliğinde ve verilen bilgiler doğrultusunda sahneler halinde çizimler yapılmıştır. Çizimleri tamamlanan sahneler izleyicilerin anlamlandırmaları için en yalın halde bir araya getirilerek beğeniye sunulmuştur. Dede Korkut hikâyelerinden birincisi olan Boğaç Han Hikâyesi görsel olarak betimlenme amaçlarından biri ve en mühimi, mümkün olduğunca çok kişiye ulaşmak ve hikâye hakkında farkındalık oluşturarak atalarımızla olan bağımızı anımsamak olmuştur.

Kaynakça

AKER, S. (2010). Çini Tasarımı. Ankara, Detay Yayıncılık.

AKBULUT ERSOY, S.(2006). Osmanlı Minyatür Tekniği. Ankara, İnkansa Matbaacılık Ltd. Şti.

BİNYAZAR, A. (1996). Dede Korkut. İstanbul, Y.K.Y. Doğan Kardeş Yayınevi.

ERGİN, M. (1997). Dede Korkut Kitabı. Ankara, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları,

GÖKYAY, O, Ş. (2006).Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul, 1.Baskı, Kabalcı Yayınevi,

GENÇ, İ.- KILIÇ, A.- AKSOYAK, İ.H. (2014). Dede Korkut Kitabı Hanım Hey. Ankara, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

TURAL, S. (2000). Sunuş Yazısı, Kazakistan'da Dede Korkut Yayına Hazırlayan Abdimalik Nısanbayev. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi,.

ÖZKARTAL, M. (2009). *İlköğretimde Sanat Etkinlikleri Dersinde Dede Korkut Destanı'nın Milli Değerlerin Kazanılmasına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara, Gazi Üniversitesi,

Fotoğraflar

Öğr.Gör. Bilgehan KAYA